

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 2020

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

ΑΡ.ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΙΕΠ 13322/19-12-2019

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

1. Η επιστημονική επιτροπή συγκροτήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) στις 19/12/2019 (Απόσπασμα Πρακτικού 52/19-12-2019 συνεδρίασης του Δ.Σ. του ΙΕΠ/Αριθμός Πρωτοκόλλου: 13322/19-12-2019) με έργο της,

α) Την εισήγηση για την βέλτιστη δυνατή μεταβατική λύση του ζητήματος με στόχο την πλήρη συμμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών με τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (Σ.τ.Ε.), για το χρονικό διάστημα που θα απαιτηθεί μέχρι τη συγγραφή και εφαρμογή των νέων Προγραμμάτων Σπουδών και του αντιστοίχου διδακτικού υλικού για το Μάθημα των Θρησκευτικών

β) την εισήγηση σχετικά με τους τρόπους και τις μεθόδους εφαρμογής των αποφάσεων του Σ.τ.Ε., του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ), όσον αφορά σε όλες τις υπόλοιπες πτυχές των αποφάσεων αυτών που συνδέονται με το Μάθημα των Θρησκευτικών, με έμφαση στη διατήρηση της υποχρεωτικότητας του Μαθήματος και τη διαδικασία απαλλαγής των μαθητών/μαθητριών.

2. Την επομένη της συγκροτήσεώς της, η επιτροπή ξεκίνησε το έργο της συνεδριάζοντας σε χώρο του ΙΕΠ. Κατά τη συνεδρίαση αυτή αναγνωρίστηκε από τα μέλη της η ευθύνη τους, η σημασία του μεταβατικού έργου της και τέθηκε σε συζήτηση το πλαίσιο εργασίας της.

3. Οι συνεδριάσεις της επιτροπής διεξήχθησαν, τόσο με φυσική παρουσία των μελών της (σε χώρους του ΙΕΠ ή του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων), όσο και με διαδικτυακή σύνδεση (ειδικώς για τα μέλη εκείνα τα οποία βρίσκονταν σε μακρινές αποστάσεις), ενώ, για ταχύτερη λειτουργία των εργασιών και προς διευκόλυνση του έργου επελέγη και η, δια μέσου ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, ανταλλαγή αρχείων.

4. Η επιτροπή, θέτοντας τα θεμέλια του έργου της, συζήτησε εκτενώς επωφελείς, προς τη θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών, τρόπους συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΣτΕ. Αρχικώς, λόγω του κατεπείγοντος της συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΣτΕ, ετέθη προς συζήτηση και διερευνήθηκε το ενδεχόμενο επιστροφής στα παλαιά προγράμματα και βιβλία του 1998 και 2003-2006, πρόταση που απασχόλησε και τη συνάντηση της 30.12.2019. Αν και η λύση αυτή φαινόταν απλούστερη αυτής που τελικώς επελέγη, η επιτροπή συναντούσε τα εξής προβλήματα:

α) **αναντιστοιχία** ανάμεσα στο **παιδαγωγικό** και **διδασκτικό** πλαίσιο σύνταξης των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (ΑΠΣ) και των αντίστοιχων βιβλίων (1998 και 2003-2006) και στο παιδαγωγικό και διδασκτικό πλαίσιο που εφαρμόζεται σήμερα με βάση τις σύγχρονες παιδαγωγικές και διδασκτικές μεθόδους.

β) **επιτακτική ανάγκη διορθωτικών επεμβάσεων και στα ΑΠΣ και στα βιβλία του 2003-2006 για το Δημοτικό-Γυμνάσιο και 1998 για το Λύκειο**, διότι η υποχρέωση συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε., του ΕΔΔΑ και της ΑΠΔΠΧ δεν αφορά μόνο τα ακυρωθέντα ΠΣ αλλά και τα προγενέστερα.

5. Η επιτροπή, έχουσα γνώση όλων αυτών των προβλημάτων, έπρεπε να επιλέξει ή να επέμβει διορθωτικά στα ΑΠΣ και βιβλία που είχαν συνταχθεί σχεδόν δύο δεκαετίες πριν (να επέμβει *καταχρηστικά* μεν, διότι δεν έχει ζητηθεί κάτι τέτοιο από το ΣτΕ, μη υπαρχούσης προσφυγής, *υποχρεωτικά*, δε, κατά το πνεύμα της απόφασης του ΣτΕ και ενώπιον του κινδύνου νέας προσφυγής) ή να επέμβει αναθεωρητικά στα ΠΣ του 2017, που πάσχουν μεν ως προς το ζήτημα της μη σαφούς καλλιέργειας θρησκευτικής συνείδησης των ορθοδόξων μαθητών και της μη διακριτής διδασκαλίας των άλλων θρησκειών (όπως έκρινε το Σ.τ.Ε., γεγονός που δεσμεύει τα μέλη της Επιτροπής), αλλά όμως, είναι συμβατά με σύγχρονες παιδαγωγικές και διδασκτικές προτάσεις, οι οποίες, σύμφωνα με πρόσφατη στατιστική έρευνα, έχουν γίνει ασμένως αποδεκτές από τη μεγάλη μερίδα των θεολόγων εκπαιδευτικών. Υπό το πρίσμα αυτό, η Επιτροπή αποφάσισε να εργαστεί επί των ΠΣ του 2017, τηρώντας αυστηρά και απαρέγκλιτα τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε. Το έργο ήταν επίμοχθο, δεδομένου του γεγονότος ότι: α) έπρεπε να ολοκληρωθεί εντός ελαχίστου χρονικού διαστήματος, β) έπρεπε να ελεγχθούν διονυχιστικά ΠΣ και «Φάκελοι» για απάλειψη όλων εκείνων των στοιχείων που οδήγησαν στην ακύρωση των ΠΣ ενώ γ) έπρεπε να προσεχθεί το παιδαγωγικό και διδασκτικό μέρος όπως, επί παραδείγματι, η ισορροπία Προσδοκώμενων Μαθησιακών Αποτελεσμάτων και διδασκτέας ύλης που απέμεινε μετά τις επεμβάσεις, και όποιου άλλου παιδαγωγικού και διδασκτικού ζητήματος προέκυπτε.

6. Τα μέλη της Επιτροπής εργάστηκαν αμισθί, με αυταπάρνηση, ζήλο και επιστημονική ευθύνη. Σε κάποιες περιπτώσεις (όπου τμήματα της διδασκτέας ύλης δεν ενέπιπταν στις οδηγίες του Σ.τ.Ε.) οι αλλαγές είναι πολύ μικρές. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, όμως, υπάρχουν προσθήκες νέας ύλης και σαφείς τροποποιήσεις σε σχέση με το προηγούμενο υλικό. Ειδικότερα, οι αλλαγές σε σχέση με τα προηγούμενα ΠΣ, σε αρκετές περιπτώσεις, επεκτείνονται από 50% έως και 100% του αρχικού κειμένου (γι' αυτό και δεν είναι εφικτή η πλήρης αποτύπωσή τους, ιδιαιτέρως μάλιστα, όταν, κυρίως στο Γυμνάσιο και Λύκειο, αναδομήθηκε πλήρως η ύλη).

7. Συνοπτικά οι κύριες αλλαγές:

- Διαμόρφωση γενικών σκοπών σύμφωνα με τις αποφάσεις του ΣτΕ
- Αφαίρεση θεμάτων που δεν αφορούν την ορθόδοξη πίστη σε Δημοτικό, Α και Β' Γυμνασίου και Α' και Γ' Λυκείου
- Μείωση Προσδοκώμενων Μαθησιακών Αποτελεσμάτων (ΠΜΑ) κατ' αντιστοιχία αφαίρεσης συγκεκριμένων θεματικών ενοτήτων, σύμφωνα με την απόφαση του Σ.τ.Ε.

- Εναρμόνιση βιβλίου μαθητή και Θεματικών Ενοτήτων με το προτεινόμενο ΠΣ
- Αναδιάταξη ύλης και αντιμεταθέσεις κειμένων μεταξύ όλων των τάξεων
- Διαγραφή θεματικών ενοτήτων (ΘΕ) ή υποενοτήτων και πρόσθεση νέων ΘΕ, όπου δει, ή κατάτμηση ΘΕ σε μικρότερες
- Συγχώνευση ομοειδών ενοτήτων
- Εισαγωγή νέου υλικού (γραπτών και πολυτροπικών κειμένων), σε βιβλία από επιλεγμένες ενότητες παλαιότερων βιβλίων μαθητή αλλά και άλλες πηγές
- Τροποποίηση τίτλων
- Διαγραφή κειμένων, εικόνων, τραγουδιών, ποιημάτων για λόγους που συνδέονται όχι μόνο με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε. αλλά και αναθεωρητικά προς την εν γένει σχέση τους με το περιεχόμενο των ενοτήτων των μαθημάτων καθώς και λαμβάνοντας υπ' όψιν την εμπειρία από την εφαρμογή τους κατά το προηγούμενο σχολικό έτος
- Μετατροπή του «Φακέλου Μαθητή» σε «Βιβλίο Μαθητή»
- Αλλαγή εξωφύλλων
- Διόρθωση αβλεπτημάτων, ορθογραφικών και συντακτικών λαθών, παραλείψεων κ.ο.κ.

8. Η Επιτροπή επιθυμεί να υπογραμμίσει ότι σέβεται το έργο των εμπειρογνομόνων και των συντακτών του υλικού για τον μαθητή που εργάστηκαν με ζήλο και αυταπάρνηση για τα ΠΣ του 2016 και του 2017. Αναγνωρίζεται το έργο τους εξ επόψεως θεολογικής, διδακτικής και παιδαγωγικής προσέγγισης. Η οργάνωση και ανάπτυξη των περιεχομένων κρίθηκε αντίθετη με την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των Ορθόδοξων μαθητών και αποκλειστικά και μόνο γι' αυτό το λόγο η επιτροπή οδηγήθηκε στην ουσιαστική αναθεώρηση των περιεχομένων. Οι αποφάσεις 660/2018, 926/2018, 1749/2019 και 1750/2019 του ΣτΕ, σε συνδυασμό με την απόφαση του ΕΔΔΑ (συνεκδικασθείσες προσφυγές αριθ. 4762/18 και 6140/18) και της 28/2019 της ΑΠΔΠΧ κατέδειξαν τις προκλήσεις της συγγραφής και διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία και υπό την έννοια αυτή δικαιώνεται η αγωνία των εμπειρογνομόνων και των συντακτών του υλικού για τον μαθητή για τον σχεδιασμό ενός υποχρεωτικού μαθήματος που θα μπορεί να διδάσκεται σε όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ήταν μια πειραματική προσπάθεια που δεν απέδωσε, όχι για λόγους επιστημονικούς/παιδαγωγικούς/θεολογικούς, αλλά για λόγους νομικούς και συμμόρφωσης προς το Σύνταγμα (όπως έκρινε το Σ.τ.Ε.). Συνέβαλε, όμως, καθοριστικά στη συνειδητοποίηση και βαθύτερη κατανόηση των δυσκολιών του εγχειρήματος ανοίγοντας νέους δρόμους αναζήτησης και συζήτησης όχι μόνο εντός της κοινότητας των επιστημόνων (θεολόγων, παιδαγωγών, νομικών και άλλων) αλλά ευρύτερα στην κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό καταδεικνύεται, επίσης, η ανάγκη μιας πολυφωνικής προσέγγισης του ζητήματος, τόσο όσον αφορά τις οπτικές γωνίες προσέγγισης του μαθήματος, όσο και της ανάγκης, ακόμη και στο οριοθετημένο πλαίσιο που προσδιορίζεται από τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε., να καταστεί ελκυστικό προς όφελος του ανοίγματός του προς όλους τους μαθητές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Το Μάθημα των Θρησκευτικών, μετά τις υποχρεωτικές αλλαγές ώστε να είναι απολύτως σύμφωνο με τις αποφάσεις του Σ.τ.Ε., επιδιώκει να παραμείνει ένα μάθημα γνώσης και όχι κατήχησης, ένα μάθημα για τον ορθόδοξο πολιτισμό που αφορά όλους όσοι κατοικούν στην

Ελλάδα, ένα μάθημα σεβασμού προς τη διαφορετικότητα και τον άλλον, ένα μάθημα που παρέχει επαρκείς γνώσεις και για τις άλλες μεγάλες θρησκείες του τόπου και της εποχής μας. Πάνω απ' όλα, όμως, παραμένει ένα μάθημα που υπηρετεί τον κεντρικό στόχο του εκπαιδευτικού μας συστήματος δηλαδή να διαμορφώνει πολίτες με δημοκρατική συνείδηση και αξίες που γνωρίζουν ότι ζουν σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Γι' αυτό και είναι ένα μάθημα ανοιχτό, εντός του υποχρεωτικού πλαισίου που όρισε το Σ.τ.Ε..

Στο Δημοτικό-Γυμνάσιο, οι μαθητές «οικοδομούν ένα στιβαρό πεδίο γνώσης και κατανόησης της Ορθόδοξης Εκκλησίας», οι «Ορθόδοξοι μαθητές αναπτύσσουν και καλλιεργούν την θρησκευτική συνείδησή» τους και προσφέρονται «ευκαιρίες, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναπτύξουν ικανότητες και επάρκειες – αλλά και διαθέσεις και στάσεις ζωής– που χαρακτηρίζουν τον θρησκευτικά εγγράμματο άνθρωπο, καλλιεργώντας παράλληλα την ηθική και κοινωνική του ευαισθησία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις της εποχής μας».

Στο Λύκειο το Μάθημα των Θρησκευτικών συμβάλλει: α) Στην ανάπτυξη και καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης των Ορθόδοξων Χριστιανών μαθητών και μαθητριών, β) Στον θρησκευτικό γραμματισμό των μαθητών και μαθητριών, με επίκεντρο τη Βίβλο, τα Δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, την ηθική της διδασκαλία και γενικότερα την παράδοσή της, όπως έχει διατυπωθεί στο έργο των Πατέρων της και εκφραστεί διά των μνημείων του πολιτισμού. Εν προκειμένω, ο θρησκευτικός γραμματισμός αποβλέπει και στην πρόσκτηση πληροφοριών και γνώσεων για τις θρησκείες του κόσμου σε διακριτές θεματικές ενότητες, γ) Στην καλλιέργεια ανθρωπιστικής και Ελληνικής παιδείας, με έμφαση στα μορφωτικά αγαθά που χρειάζεται να ανακαλύψει ο μαθητής ως απαραίτητη υποδομή για την ίδια του τη ζωή και δ) Στη γνωριμία και επικοινωνία με τον «άλλον», η οποία αποβλέπει στην καλλιέργεια της ικανότητας για διάλογο και για σεβασμό απέναντι στην ετερότητα.

9. Η Επιτροπή, τέλος, περαιώνοντας το έργο της, φρονεί ότι τα ΠΣ, εκτός της συμφωνίας τους με τις επιταγές του Συντάγματος και τις αποφάσεις νομικών οργάνων (ΣτΕ, ΕΔΔΑ, ΑΠΔΠΧ), μπορούν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά μόνον όταν λαμβάνεται η σχετική προς τούτο πρόνοια από το κράτος. Στο πλαίσιο αυτό,

- Υπενθυμίζεται ότι το μάθημα εξακολουθεί να είναι μονόωρο στην Στ' Δημοτικού και θα πρέπει να επανέλθει ως δίωρο, ιδιαιτέρως όταν χάνονται αρκετές ώρες διδασκαλίας σε ορίζοντα έτους, από γεγονότα και συμβαίνοντα στη σχολική ζωή, προγραμματισμένα ή έκτακτα, όπως, εκπαιδευτικές επισκέψεις, αργίες, τυχόν απουσίες εκπαιδευτικών, σχολικές εορτές κ.λπ.
- Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΑΙΘ) οφείλει να εξετάσει σε βάθος επωφελείς τρόπους για την ομαλή, απρόσκοπτη, επιστημονικά άρτια αλλά και σύμφωνη προς τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών στο Δημοτικό Σχολείο, με τρόπο ώστε να πληρώνεται το πνεύμα του νομοθέτη για καλλιέργεια της θρησκευτικής συνειδήσεως των μαθητών.
- Το ΥΠΑΙΘ πρέπει, μέσω του ΙΕΠ, να προχωρήσει στην προκήρυξη για την εκπόνηση νέων Προγραμμάτων Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών, όπως θα πράξει για όλα τα μαθήματα καθώς τα προτεινόμενα, από την παρούσα Επιτροπή, ΠΣ έχουν εξ ανάγκης έναν μεταβατικό χαρακτήρα.

- Το ΥΠΑΙΘ οφείλει, μέσω του ΙΕΠ, να προχωρήσει σε ευρεία επιμόρφωση όχι μόνο των Θεολόγων αλλά, κυρίως, των δασκάλων.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΚΘΕΣΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ**A) Σκεπτικό και κριτήρια της αναθεώρησης**

Κατά την εργασία της αναθεώρησης του υλικού του Μαθήματος των Θρησκευτικών (ΜτΘ) Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Προγράμματα Σπουδών και Βιβλία), καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για την πλήρη συμμόρφωση στο πνεύμα και στο γράμμα των αποφάσεων 1749 και 1750/2019 του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ). Ειδικότερα:

1. Ελήφθησαν υπόψη οι παρατηρήσεις του ΣτΕ, ως προς τον χαρακτήρα (προσανατολισμός και σκοπός) και το περιεχόμενο του μαθήματος και τέθηκε ως θεμελιώδες κριτήριο η μορφωτική αποστολή της ανάπτυξης θρησκευτικής συνείδησης των Χριστιανών Ορθόδοξων μαθητών/μαθητριών, όπως καθορίζεται με τις αποφάσεις 1749 και 1750/2019.
2. Ελήφθησαν υπόψη οι κρίσεις του ΣτΕ, ως προς τα Προγράμματα Σπουδών (ΠΣ) και τους Φακέλους Μαθητή του 2017 και συγκεκριμένα ότι *«όπως προκύπτει από τους σκοπούς και το περιεχόμενό τους, δεν αποβλέπουν στην ανάπτυξη της θρησκευτικής συνειδήσεως των ορθόδοξων μαθητών, διότι τα μεν προγράμματα του δημοτικού και του γυμνασίου δεν περιέχουν ολοκληρωμένη -και διακριτή έναντι άλλων δογμάτων και θρησκειών- διδασκαλία των δογμάτων, ηθικών αξιών και παραδόσεων της ορθόδοξης εκκλησίας, το δε πρόγραμμα του λυκείου είναι αποσυνδεδεμένο από τη διδασκαλία αυτή»*.
3. Ελήφθησαν υπόψη οι αναφορές του ΣτΕ ότι *«εφόσον διασφαλίζεται η συνταγματική υποχρέωση του Κράτους για την ανάπτυξη, κατά τα άνω, της ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως των μαθητών εκείνων, οι οποίοι ανήκοντες στην πλειοψηφία του ελληνικού λαού ασπάζονται το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, δεν εμποδίζεται η Πολιτεία να περιλαμβάνει στα σχολικά προγράμματα του μαθήματος των θρησκευτικών και εκπαίδευση «θρησκευιολογικού» χαρακτήρα με πληροφορίες και γνώσεις και για άλλες, πέραν της Ορθοδοξίας, θρησκείες και δόγματα»*. Προϋπόθεση, σύμφωνα με το ΣτΕ, για την εν λόγω συμπερίληψη είναι ότι οι εν λόγω αναφορές θα γίνονται με τρόπο διακριτό που δεν θα προκαλεί σύγχυση. Για το λόγο αυτό απαλείφθηκαν οι αναφορές στις διάφορες θρησκείες που υπήρχαν παράλληλα (δηλαδή χωρίς διακριτό τρόπο) με το Ορθόδοξο χριστιανικό περιεχόμενο στα ΠΣ της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και συγκεντρώθηκαν σε δύο διακριτές ενότητες στην Γ΄ Γυμνασίου ενώ προστέθηκαν οκτώ διακριτές ενότητες στη Β΄ Λυκείου. Διατηρήθηκαν επιλεγμένα θέματα από την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά σε διάφορες τάξεις για παιδαγωγικούς λόγους.
3. Τροποποιήθηκαν αρκετά σημεία, τα οποία θεωρήθηκαν ότι ενδέχεται να προκαλέσουν σύγχυση σε εκπαιδευτικούς και μαθητές ως προς τον γενικό σκοπό του μαθήματος. Παρομοίως, αναθεωρήθηκαν σημεία που κρίθηκε ότι πλατειάζουν.
4. Με την ευκαιρία της αναθεώρησης έγιναν ορισμένες φιλολογικές και τυποτεχνικές βελτιώσεις, όπου κρίθηκε αναγκαίο.

B) Χαρακτήρας και πλευρές της αναθεώρησης

Οι αλλαγές που έγιναν στα ΠΣ της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης αφορούν:

- 1. Τους γενικούς σκοπούς**
- 2. Το περιεχόμενο του μαθήματος**
- 3. Την παιδαγωγική προσέγγιση**

Οι παραπάνω άξονες προέκυψαν από:

α) τις αποφάσεις 1749 και 1750/2019 του ΣτΕ με τις οποίες ερμηνεύθηκε το άρθρο 16 παρ.2 του Συντάγματος και καθορίστηκε ότι βασικός σκοπός του ΜτΘ είναι η ανάπτυξη της

θρησκευτικής συνείδησης των Χριστιανών Ορθόδοξων μαθητών/μαθητριών χωρίς να αποκλείεται η παροχή γνώσεων και για άλλα θρησκευόμενα,

β) τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) οι οποίες αναφέρουν ότι οφείλει το Κράτος να σέβεται τις θρησκευτικές πεποιθήσεις (ή την έλλειψη αυτών) των γονέων ή των μαθητών (εάν είναι ενήλικοι) και απαγορεύεται να επιδιώκει μέσω της θρησκευτικής εκπαίδευσης την κατήχηση των μαθητών/μαθητριών σε ένα συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα ενώ ταυτόχρονα η θρησκευτική εκπαίδευση πρέπει να εντάσσεται στην γενική στοχοθεσία της εκπαίδευσης η οποία οφείλει να υπηρετεί την ανάγκη διατήρησης και ενδυνάμωσης των αξιών μιας δημοκρατικής κοινωνίας,

γ) τις αποφάσεις του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ για τη δυνατότητα εξαίρεσης μαθητών/μαθητριών για λόγους θρησκευτικής συνείδησης.

1) Γενικοί Σκοποί

Οι σκοποί που προηγούνται των Θεματικών Ενοτήτων και λειτουργικά αποτελούν τη βάση ανάπτυξης του ΠΣ ρητά **αναφέρονται στην ανάπτυξη της ορθόδοξης χριστιανικής συνείδησης και διαμορφώνουν ένα μάθημα Παιδείας και Ορθόδοξης Χριστιανικής Παράδοσης και Πολιτισμού το οποίο εκπεφρασμένα δεν έχει κατηχητικό χαρακτήρα** και υπηρετείται τόσο από το Ορθόδοξο χριστιανικό περιεχόμενο που εμπεριέχεται στα βιβλία του μαθητή όσο και από τη διδακτική μεθοδολογία και παιδαγωγική προσέγγιση του μαθήματος.

Από τους γενικούς σκοπούς **αφαιρέθηκαν οι πλατιές διατυπώσεις και κυρίως όσοι προκάλεσαν τις αποφάσεις του ΣτΕ** (π.χ. «κριτική θρησκευτικότητα» κ.ά.). Εκφράζονται πλέον λιτά και με συγκεκριμένες διατυπώσεις που δεν επιδέχονται παρερμηνείες.

Στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο οι μαθητές «οικοδομούν ένα στιβαρό πεδίο γνώσης και κατανόησης της Ορθόδοξης Εκκλησίας», οι «Ορθόδοξοι μαθητές αναπτύσσουν και καλλιεργούν την θρησκευτική συνείδησή» τους και προσφέρονται «ευκαιρίες, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναπτύξουν ικανότητες και επάρκειες – αλλά και διαθέσεις και στάσεις ζωής– που χαρακτηρίζουν τον θρησκευτικά εγγράμματο άνθρωπο, καλλιεργώντας παράλληλα την ηθική και κοινωνική του ευαισθησία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις της εποχής μας.»

Στο Λύκειο η θρησκευτική εκπαίδευση συμβάλλει: α) Στην ανάπτυξη και καλλιέργεια της θρησκευτικής συνείδησης των Ορθόδοξων Χριστιανών μαθητών και μαθητριών, β) Στον θρησκευτικό γραμματισμό των μαθητών και μαθητριών, με επίκεντρο τη Βίβλο, τα Δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, την ηθική της διδασκαλία και γενικότερα την παράδοσή της, όπως έχει διατυπωθεί στο έργο των Πατέρων της και εκφραστεί διά των μνημείων του πολιτισμού. Εν προκειμένω, ο θρησκευτικός γραμματισμός αποβλέπει και στην πρόσκτηση πληροφοριών και γνώσεων για τις θρησκείες του κόσμου σε διακριτές θεματικές ενότητες, γ) Στην καλλιέργεια της ανθρωπιστικής και ειδικότερα της ελληνικής παιδείας, με έμφαση στα μορφωτικά αγαθά που χρειάζεται να ανακαλύψει ο μαθητής ως απαραίτητη υποδομή για την ίδια του τη ζωή και δ) Στη γνωριμία και επικοινωνία με τον «άλλον», η οποία αποβλέπει στην καλλιέργεια της ικανότητας για διάλογο και για σεβασμό απέναντι στην ετερότητα.

2) Το περιεχόμενο του μαθήματος

Το περιεχόμενο του μαθήματος αναπτύσσεται με τη λογική της σπειροειδούς κατανομής στο Δημοτικό-Γυμνάσιο και Λύκειο και με θεματική διάταξη. Προέρχεται από τη Βίβλο, τα Δόγματα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, την ηθική της διδασκαλία και γενικότερα την πατερική παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Το περιεχόμενο για τις άλλες γνωστές θρησκείες του κόσμου εμφανίζεται σε διακριτές θεματικές ενότητες στο τέλος της πρώτης εφηβείας, στη Γ΄ Γυμνασίου, και στη μέση πια εφηβεία, στη Β΄ Λυκείου.

Με βάση τα παραπάνω έγινε αναδιάταξη της ύλης και αντιμεταθέσεις μεταξύ όλων των τάξεων σε βασικά θέματα με άξονες που φαίνονται στους σκοπούς των δύο κύκλων στο Δημοτικό και στους τίτλους των τάξεων στο Γυμνάσιο και Λύκειο.

ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:	Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:	Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:
Ένα ταξίδι ζωής: Η συνάντηση Θεού και ανθρώπου μέσα από τις βιβλικές διηγήσεις	Η Εκκλησία: Πορεία ζωής μέσα στην ιστορία	Η μαρτυρία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

ΛΥΚΕΙΟ

Α΄ Τάξη	Β΄ Τάξη	Γ΄ Τάξη
Ορθόδοξη πίστη και λατρεία	Χριστιανισμός και Θρησκευόμενα	Χριστιανισμός και σύγχρονος κόσμος

Η ύλη διατηρεί τη θεματική παρουσίασή της όπως αυτή υφίσταται στα ΠΣ του 2017 αλλά διαμορφώθηκε με βάση τους άξονες που πάντοτε ακολουθούνταν στη Θρησκευτική Εκπαίδευση, δηλαδή Βίβλο, Εκκλησιαστική Ιστορία, Λειτουργική, Δογματική, Ηθική και Θρησκευολογία.

3) Παιδαγωγική προσέγγιση

Η ανάπτυξη του ΠΣ διατηρεί κάποια στοιχεία του προγράμματος διαδικασίας π.χ. στο κέντρο της διδασκαλίας βρίσκεται ο μαθητής και η επίτευξη των μαθησιακών διαδικασιών μέσα στην τάξη, ο αριθμός των βασικών θεμάτων, η χρήση πηγών στη διδασκαλία και η αξιολόγηση. Οι παιδαγωγικές προϋποθέσεις παραμένουν συμβατές με τη βιωματική μάθηση, ενώ είναι περισσότερο συγκεκριμένες και ουσιαστικές, για να υποστηρίξουν τους/τις εκπαιδευτικούς στο έργο τους. Οι στόχοι των τάξεων γίνονται μαθησιακές επάρκειες, που περιλαμβάνουν γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, και περιορίζονται ακριβώς σε όσα πράγματι υπηρετεί το ΠΣ κάθε τάξης και στον ουσιαστικό προσανατολισμό της μάθησης, που αναφέρεται στους γενικούς σκοπούς. Ένα ΠΣ, όταν δεν παρέχει σαφή προσανατολισμό για την άσκηση του παιδαγωγικού έργου, τότε παύει να επιτελεί με αποτελεσματικότητα τον ρόλο του καθώς δεν επιτελεί το έργο για το οποίο υφίσταται. Και αυτό αποτέλεσε βασικό δείκτη της αναθεώρησης.

Οι Θεματικές Ενότητες γίνονται περισσότερο διακριτές στο Δημοτικό και Γυμνάσιο και οι ώρες δεν προκαθορίζονται στο Γυμνάσιο, ώστε να διαθέτει ο/η εκπαιδευτικός ανάλογα με τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΠΜΑ) και τους μαθητές του ανάλογα τον διδακτικό χρόνο. Περιορίζεται η πληθώρα των επαρκειών, των μαθησιακών αποτελεσμάτων και κυρίως των βασικών θεμάτων, που επικρατούσε με το λεγόμενο "πρόγραμμα διαδικασίας" και τις πολύωρες Θεματικές Ενότητες, που υπήρχαν. Για αυτό χρειάστηκε κάποιες θεματικές ενότητες να αφαιρεθούν όχι μόνο γιατί επιβάρυναν το πρόγραμμα, όπως αποδείχτηκε από την εφαρμογή των ΠΣ τα προηγούμενα χρόνια, αλλά και γιατί δεν

υπηρετούσαν τις επάρκειες της τάξης και οπωσδήποτε τους γενικούς σκοπούς που αποτελούν τους δείκτες αξιολόγησης για την επιλογή του περιεχομένου. Ακόμη, αφαιρέθηκαν όσα στοιχεία των θρησκειών παρουσιάζονταν παράλληλα με το Ορθόδοξο χριστιανικό περιεχόμενο (δηλαδή χωρίς διακριτό τρόπο), αλλά διατηρήθηκαν και ενισχύθηκαν οι αναφορές στον σεβασμό του άλλου στην πολυπολιτισμική κοινωνία εντός της οποίας ζουν οι μαθητές, με βάση πάντα τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Πρέπει, όμως, να είναι απολύτως σαφές ότι, όπως περιγράφεται και στις αποφάσεις του ΣΤΕ, σε κάθε περίπτωση το περιεχόμενο δεν αναπτύσσεται με κατηχητικό χαρακτήρα αλλά με κύριο άξονα την παροχή γνώσεων.

Στο Λύκειο: α) έγινε ανακατανομή της ύλης με βάση τους τίτλους κάθε τάξης, β) η διερευνητική μέθοδος που προτεινόταν στο προηγούμενο ΠΣ αφαιρέθηκε ως μη λειτουργική με τις νέες επάρκειες και γ) προστέθηκαν οι προτεινόμενες δραστηριότητες στην προτεινόμενη διδακτική μέθοδο, για να υποστηριχθεί παιδαγωγικά και διδακτικά ο/η εκπαιδευτικός. Αυτές υπήρχαν στον Οδηγό Εκπαιδευτικού αλλά περιήλθαν αναθεωρημένες σύμφωνα με τις Γενικές Επάρκειες και Γενικούς Σκοπούς.

Η αλλαγή των ΠΣ προκάλεσε την πλήρη αναδιαμόρφωση των «Φακέλων Μαθητή» ώστε, πλέον, να δοθούν «Βιβλία Μαθητή» σε όλες τις τάξεις Δημοτικού-Γυμνασίου και Λυκείου που να υποστηρίζουν τους σκοπούς και τις επάρκειες του προτεινόμενου ΠΣ.

Γ) Αναλυτικές αναφορές της αναθεώρησης των Π.Σ., ανά κύκλο και τάξη

1. Γ' και Δ' Δημοτικού - Τροποποιήσεις στο ΠΣ

1. Οι Γενικοί Στόχοι των τάξεων, μετονομάστηκαν σε Επάρκειες και επικεντρώθηκαν στον προσανατολισμό της μορφωτικής αποστολής της ανάπτυξης ορθόδοξης χριστιανικής συνείδησης, όπως αυτή περιγράφεται στις αποφάσεις 1749 και 1750/2019 του ΣΤΕ και συντομεύθηκαν.

2. Αφαιρέθηκαν όλα τα ΠΜΑ, τα Βασικά Θέματα (ΒΘ) και τα υποθέματα, καθώς και οι Δραστηριότητες που δεν αφορούσαν στην ορθόδοξη πίστη και παράδοση ή είχαν περιεχόμενο σχετικό με τις θρησκείες ή Εκκλησίες και Ομολογίες (Ιουδαϊσμός, Ισλάμ, Καθολική Εκκλησία, Προτεσταντισμός). Παρόμοιοι έλεγχοι και διορθώσεις έγιναν σε όλο το εισαγωγικό υλικό του κύκλου.

3. Αναδιατυπώθηκαν οι τίτλοι των Θεματικών Ενοτήτων (ΘΕ), σύμφωνα με τα παραπάνω. Οι σχετικές διορθώσεις έγιναν και στον πίνακα περιεχομένων και στα Βιβλία Μαθητή.

4. Αναδιατυπώθηκαν ΠΜΑ των ΘΕ και επιδιώχθηκε απλούστευση, σαφήνεια, πληρότητα, καλύτερη αντιστοίχιση με τα ΒΘ.

5. Αφαιρέθηκαν στο τέλος κάθε δραστηριότητας οι αριθμοί του ΒΘ, στο οποίο αντιστοιχεί για λόγους ομοιομορφίας.

6. Δεν προστέθηκαν νέα ΒΘ (εκτός από 2-3 περιπτώσεις: π.χ. Παιδομάρτυρες), ούτε νέες Δραστηριότητες, καθώς οι υπάρχουσες θεωρούνται επαρκείς για τη διευκόλυνση του εκπαιδευτικού.

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΠΣ 2017	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΠΣ
<p>Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ:</p> <p>Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (56 ώρες)</p>	<p>Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ:</p> <p>Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (50 ώρες)</p>
1. Ζούμε μαζί (3 δώρα)	1. Ζούμε μαζί (3 δώρα)
2. Θρησκευτικές γιορτές: Μέρες γεμάτες χαρά και σημασίες (3 δώρα)	2. Χριστιανικές γιορτές: Μέρες γεμάτες χαρά και νόημα (3 δώρα)
3. Κυριακή: Μια σημαντική ημέρα της εβδομάδας (3 δώρα)	3. Κυριακή: Μια σημαντική ημέρα της εβδομάδας (2 δώρα)
4. Τα Χριστούγεννα. Ο Θεός γίνεται άνθρωπος (4 δώρα)	4. Χριστούγεννα: Ο Θεός γίνεται άνθρωπος (4 δώρα)
5. Τα παιδιά: Η χαρά και η ελπίδα του κόσμου (3 δώρα)	5. Τα παιδιά: Η χαρά και η ελπίδα του κόσμου (3 δώρα)
6. Ποιος είναι ο Ιησούς Χριστός; (4 δώρα)	6. Ιησούς Χριστός, ο Σωτήρας του κόσμου (3 δώρα)
7. «Χριστός Ανέστη»: Γιορτάζοντας το χριστιανικό Πάσχα (4 δώρα)	7. «Χριστός Ανέστη»: Γιορτάζοντας το Πάσχα (3 δώρα)
8. Ο κόσμος μας, ένα στολίδι (4 δώρα)	8. Ο κόσμος μας, ένα στολίδι (3 δώρα)

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΠΣ 2017	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΠΣ
<p>Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ:</p> <p>Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (56 ώρες)</p>	<p>Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ:</p> <p>Ανακαλύπτουμε εικόνες, πρόσωπα και ιστορίες (50 ώρες)</p>
1. Όταν οι άνθρωποι προσεύχονται (3 δώρα)	1. Προσευχή: Η επικοινωνία με τον Θεό (3 δώρα)
2. Παναγία, η Μητέρα του Χριστού (3 δώρα)	2. Παναγία, η Μητέρα του Χριστού (3 δώρα)
3. Σπουδαία «παιδιά» (3 δώρα)	3. Σπουδαία «παιδιά» (4 δώρα)
4. Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί (3 δώρα)	4. Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί (4 δώρα)
5. Ιεροί τόποι και ιερές πορείες (3 δώρα)	5. Ιεροί τόποι και ιερές πορείες (4 δώρα)

6. Χριστιανοί άγιοι και ιερά πρόσωπα άλλων θρησκειών (4 δώρα)	6. Άγιοι της Εκκλησίας και του τόπου μας (4 δώρα)
7. Ιερά βιβλία (3 δώρα)	7. Αγία Γραφή: Το ιερό βιβλίο της Εκκλησίας (3 δώρα)

2. Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού - Τροποποιήσεις στα ΠΣ

1. Αφαιρέθηκαν όλα τα στοιχεία, που αναφέρονταν σε άλλες θρησκείες, σύμφωνα με τις αποφάσεις του ΣτΕ.

2. Άλλαξε η σειρά των Ενότητων και τοποθετήθηκαν χρονολογικά, κατά το δυνατόν και κάποιες συγχωνεύθηκαν διότι παρουσίαζαν όμοιο περιεχόμενο.

3. Προστέθηκαν αναδιατυπωμένες και συγχωνευμένες εννοιολογικά ενότητες από τα βιβλία του 2006 και θέματα από το ΠΣ Γυμνασίου.

4. Αναδιατυπώθηκαν τα Π.Μ.Α., τα Β.Θ., καθώς και οι Προτεινόμενες δραστηριότητες.

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΠΣ 2017	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (58 ώρες)	Ε΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (50 ώρες)
1. Μαθητές και δάσκαλοι (4 δώρα)	1. Προφήτες της Βίβλου: Κλήση για μετάνοια και αναγγελία του Μεσσία (3 δώρα)
2. Συμπόρευση με όρια και κανόνες (4 δώρα)	2. «Εγώ ειμί η Οδός, η Αλήθεια και η Ζωή». Η διδασκαλία του Χριστού (4 δώρα)
3. Προχωράμε αλλάζοντας (4 δώρα)	3. Συμπόρευση με όρια και κανόνες (2 δώρα)
4. Προφήτες της Βίβλου: Κλήση για μετάνοια και αναγγελία του ερχομού του Μεσσία (4 δώρα)	4. Αναγνωρίζοντας και διορθώνοντας τα λάθη μας (3 δώρα)
5. Η Εκκλησία του Χριστού μπαίνει στην ιστορία (4 δώρα)	5. Η Εκκλησία του Χριστού μπαίνει στην Ιστορία (4 δώρα)
6. Αποστολές για την «καλή είδηση» (5 δώρα)	6. Ο αγώνας για τη διαφύλαξη της αλήθειας (6 δώρα)
7. Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Καινής Διαθήκης (4 δώρα)	7. Ο Χριστιανισμός εξαπλώνεται στον κόσμο (4 δώρα)

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΠΣ 2017	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (58 ώρες)	ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ: Ανακαλύπτουμε κείμενα, μνημεία, τόπους και γεγονότα (50 ώρες)
1. Οι πρώτοι Χριστιανοί: Δυσκολίες και περιπέτειες (3 δώρα)	1. Οι πρώτοι Χριστιανοί: Δυσκολίες και περιπέτειες (4 δώρα)
2. Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες (3 δώρα)	2. Διωγμοί και εξάπλωση του Χριστιανισμού. Πρόσωπα και μαρτυρίες (4 δώρα)
3. Η Αγία Γραφή, ένα ιστορικό και διαχρονικό βιβλίο (4 δώρα)	3. Η Αγία Γραφή, ένα θεόπνευστο και διαχρονικό βιβλίο (4 δώρα)
4. Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας (4 δώρα)	4. Ανακαλύπτοντας τα κείμενα της Αγίας Γραφής (4 δώρα)
5. Από τους Χριστιανούς της χώρας μας στους Χριστιανούς του κόσμου (5 δώρα)	5. Η Θεία Ευχαριστία: Πηγή και κορύφωση της ζωής της Εκκλησίας (5 δώρα)
6. Θρησκείες στη χώρα μας (5 δώρα)	6. Μνημεία και τόποι λατρείας: αποτυπώσεις της πίστης (4 δώρα)
7. Μνημεία και τόποι χριστιανικής λατρείας: Αποτυπώσεις της πίστης (5 δώρα)	

3. Α', Β' και Γ' Γυμνασίου - Τροποποιήσεις στο ΠΣ

1. Μεταφέρθηκαν Θεματικές Ενότητες από μία τάξη (π.χ. η Θεματική Ενότητα Νο. 3 της Β' Γυμνασίου «Ποιος είναι ο άνθρωπος;» μετατοπίστηκε στην Α' Γυμνασίου και τοποθετήθηκε εκεί ως Θεματική Ενότητα Νο. 2)

2. Αφαιρέθηκαν Θεματικές Ενότητες.

3. Άλλαξε η δομή του ΠΣ και οι τίτλοι κάθε τάξης. Πρόκειται για μία καινούρια κατάτμηση των περιεχομένων, η οποία μπορεί να παρέχει στον μαθητή τη δυνατότητα να παρακολουθεί και να οικειώνεται τα περιεχόμενα της διδασκαλίας στην ιστορική τους συνέχεια, και άρα συνδεδεμένα μεταξύ τους επαγωγικά.

4. Επιμερίστηκαν οι Θεματικές Ενότητες και προστέθηκε, όπου ήταν απαραίτητο νέο υλικό. Με βάση τα ανωτέρω προέκυψαν νέες Θεματικές Ενότητες με νέους τίτλους και επιπρόσθετα περιεχόμενα. Σε ορισμένες περιπτώσεις επιλέχθηκε η προσθήκη περιεχομένων από τα Αναλυτικά Προγράμματα (ΑΠ) του ΜτΘ όλων των τάξεων του Γυμνασίου του 2003 και τα βιβλία του 2006. Χαρακτηριστικό παράδειγμα δημιουργίας νέας Θεματικής Ενότητας είναι η 7^η Θεματική Ενότητα στην Α' Γυμνασίου, η οποία τιτλοφορείται ως «Η Εκκλησία ως κιβωτός σ' ένα ταξίδι...χωρίς τέλος!». Η εν λόγω Θεματική Ενότητα μεταφέρθηκε από την Γ' Γυμνασίου στην Α'. Ακόμη, ένα άλλο παράδειγμα προσθήκης τόσο μίας νέας ενότητας όσο και νέου υλικού από άλλα ΑΠ για το ΜτΘ, συνιστά η 2^η Θεματική Ενότητα της Β' Γυμνασίου, η οποία τιτλοφορείται ως «Η χαρισματική προσωπικότητα του Αποστόλου Παύλου και το ιεραποστολικό του έργο».

5. Επαναδιατυπώθηκαν οι τίτλοι των Θεματικών Ενοτήτων λόγω της τροποποίησης ως προς τη δομή των ΠΣ. Π.χ. η 2^η Θεματική Ενότητα της Α' Γυμνασίου τιτλοφορήθηκε ως «Θεός και άνθρωπος στην Ορθόδοξη Παράδοση: μία σχέση ζωής!», ενώ η 6^η Θεματική Ενότητα της Β' Γυμνασίου ως «Η διδασκαλία της ορθόδοξης πίστης γίνεται... έργο τέχνης!». Γενικότερα, πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στη διατύπωση όλων των Θεματικών Ενοτήτων, πλην μόνο μίας, και συγκεκριμένα της 7^{ης} Θεματικής Ενότητας, η οποία διατήρησε τον τίτλο «Ορθοδοξία και νέος Ελληνισμός».

6. Αφαιρέθηκαν και επαναδιατυπώθηκαν ΠΜΑ, επί τη βάση του γεγονότος ότι η επίτευξη του Γενικού Σκοπού της διδασκαλίας του ΜτΘ, δεν τεκμηριώνεται μόνο στην επιλογή των περιεχομένων, αλλά παράλληλα, και κατά πρώτον λόγο, βασίζεται στους παιδαγωγικούς προσανατολισμούς που υποδηλώνουν τα ΠΜΑ και δεδομένου ότι τα υφιστάμενα ΠΜΑ υπηρετούσαν άλλον Γενικό Σκοπό για τη διδασκαλία του ΜτΘ, ο οποίος αποκλίνει από τις αποφάσεις του ΣτΕ.

7. Αφαιρέθηκαν ΒΘ και οι δραστηριότητες που αναφέρονταν στις θρησκείες παράλληλα με το Ορθόδοξο χριστιανικό περιεχόμενο (δηλαδή χωρίς διακριτό τρόπο), ενώ **αφαιρέθηκε η αρίθμηση/αντιστοίχιση των ΒΘ με τις δραστηριότητες καθώς διαγράφηκαν πολλά ΒΘ θέματα του ΠΣ.**

8. Αντικαταστάθηκαν οι Γενικοί στόχοι με τις Γενικές Επάρκειες των μαθητών.

9. Μεταφέρθηκαν σε διακριτές ενότητες στη Γ' Γυμνασίου από την Α' Γυμνασίου **οι μονοθεϊστικές θρησκείες και παρέμειναν αναδιαμορφωμένες στη Γ' Γυμνασίου οι ενότητες που αναφέρονται στα χριστιανικά δόγματα.**

10. Στα προτεινόμενα ΠΣ δεν προσδιορίζονται οι ώρες διδασκαλίας κάθε ΘΕ ώστε ο εκπαιδευτικός να έχει μεγαλύτερη ελευθερία.

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΣ 2017	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Πορεία και ανάπτυξη (46 ώρες)	Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Ένα ταξίδι ζωής: Η συνάντηση Θεού και ανθρώπου μέσα από τις βιβλικές διηγήσεις
1. Μεγαλώνουμε και αλλάζουμε (4 δώρα)	1. Η Αγία Γραφή: Η συνάντηση Θεού και ανθρώπου καταγράφεται σε κείμενα
2. Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον Ελληνισμό (5 δώρα)	2. Θεός και άνθρωπος στην Ορθόδοξη παράδοση: μία σχέση ζωής
3. Πώς ζουν οι Χριστιανοί; Η νέα ζωή στην Εκκλησία (3 δώρα)	3. Πού είναι ο Θεός; Η σχέση ζωής περνάει μέσα από δοκιμασίες
4. Πώς παίρνονται οι αποφάσεις (3 δώρα)	4. Ο Θεός γίνεται άνθρωπος: Το πιο συγκλονιστικό γεγονός της ιστορίας του ανθρώπου
5. Μονοθεϊστικές θρησκείες: Ιουδαϊσμός και Ισλάμ (5 δώρα)	5. Ένας καινούριος κόσμος ξεπροβάλλει: Χριστός Ανέστη

6. Θρησκευτικές αναζητήσεις της μακρινής Ανατολής (3 δώρα)	6. Η Εκκλησία μεταμορφώνει τον κόσμο
	7. Η Εκκλησία ως κιβωτός σ' ένα ταξίδι... χωρίς τέλος

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Πορεία μέσα από αντιθέσεις (48 ώρες)	Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η Εκκλησία: Πορεία ζωής μέσα στην ιστορία
1. Μπορούν οι άνθρωποι να εικονίζουν τον Θεό; (4 δώρα)	1. «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»: Η εξάπλωση της Εκκλησίας στην Οικουμένη
2. Ποιος είναι ο Θεός των Χριστιανών; «Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι;» (4 δώρα)	2. Η χαρισματική προσωπικότητα του Αποστόλου Παύλου και το ιεραποστολικό του έργο
3. Ποιος είναι ο άνθρωπος; (4 δώρα)	3. Η «φωνή» της Εκκλησίας γίνεται αισθητή στην κοινωνία!
4. Εμείς και οι «άλλοι» (4 δώρα)	4. Χριστιανική παράδοση και αρχαία ελληνική φιλοσοφία: Μία ιστορική συνάντηση
5. Διάσπαση και αντιπαλότητα στις θρησκείες (5 δώρα)	5. Η ζωή και η πίστη της Εκκλησίας καταγράφονται σε κείμενα
6. Ορθοδοξία και Νέος Ελληνισμός (3 δώρα)	6. Η διδασκαλία της ορθόδοξης πίστης γίνεται έργο τέχνης
	7. Ορθοδοξία και Νέος Ελληνισμός

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Από το τοπικό στο οικουμενικό (48 ώρες)	Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: Η μαρτυρία της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο
1. Η Χριστιανοσύνη στον σύγχρονο κόσμο (4 δώρα)	1. Η Ορθόδοξη Εκκλησία σήμερα
2. Το ζήτημα της θρησκείας στη σύγχρονη Ευρώπη (3 δώρα)	2. Η πρόταση ζωής της Ορθόδοξης Εκκλησίας
3. Σύγχρονες θρησκευτικές μορφές στην Ορθοδοξία και στον κόσμο (2 δώρα)	3. Ιεραποστολή και Διακονία: Η ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας αγκαλιάζει τον κόσμο ολάκερο
4. «Πού είναι ο Θεός;»: Η οδύνη του σύγχρονου κόσμου και το αίτημα της σωτηρίας από το κακό (4 δώρα)	4. Ο σεβασμός του άλλου στην Ορθόδοξη Παράδοση
5. Ελπίδα και αγώνας για τη μεταμόρφωση του κόσμου (4 δώρα)	5. Η Ορθόδοξη Εκκλησία σε διάλογο με τον δυτικό Χριστιανισμό

6. Από την αρχή μέχρι το τέλος του κόσμου (4 ώρες)	6. Μονοθεϊστικές θρησκείες: Ιουδαϊσμός και Ισλάμ
7. Διευρύνοντας τις εμπειρίες μας / Χτίζοντας τον κόσμο μας (Project) (3 ώρες)	7. Θρησκείες της Ανατολής

4. Α΄, Β΄ και Γ΄ Λυκείου - Τροποποιήσεις στο ΠΣ

Σε σχέση με το ΠΣ Λυκείου έγινε προσπάθεια για μία συνολική αναμόρφωση του υλικού ώστε να εναρμονίζεται πλήρως με τις αποφάσεις 1749 και 1750/2019 του ΣτΕ.

1. Αναδιαμορφώθηκε η ύλη των τάξεων Α΄ και Β΄ Λυκείου λαμβάνοντας υπ΄ όψιν την θετική εμπειρία από παλαιότερα ΠΣ αλλά, κυρίως, θέματα από το ΠΣ του 2017 που πληρούν τις προϋποθέσεις των αποφάσεων του ΣτΕ, διαμορφώνοντας σαφείς Θεματικές Ενότητες με Ορθόδοξο χριστιανικό περιεχόμενο.

2. Μετατέθηκαν για τον παραπάνω λόγο Θεματικές Ενότητες από την Α΄ στη Β΄ Λυκείου π.χ. «Αναζήτηση του Θεού», «Ανθρώπινα Δικαιώματα» και «Αμαρτία» και άλλες από τη Β΄ στην Α΄ π.χ. «Μύηση» ώστε να υλοποιηθούν οι αποφάσεις του Σ.τ.Ε..

3. Αφαιρέθηκαν Θεματικές Ενότητες π.χ. «Όρια», «Μύθος», «Ιστορία», διότι δεν υπηρετούσαν τους νέους σκοπούς του μαθήματος στο Λύκειο.

4. Άλλαξαν οι γενικοί τίτλοι των τάξεων και όλων των Διδακτικών Ενότητων και στις τρεις τάξεις.

5. Αφαιρέθηκαν όλες οι παράλληλες με το Ορθόδοξο περιεχόμενο αναφορές στις θρησκείες

6. Προστέθηκαν διακριτές Θεματικές Ενότητες για τις άλλες θρησκείες, λαμβάνοντας υπ΄ όψιν την παλαιότερη εμπειρία, οι οποίες προσεγγίζονται σύμφωνα με τη σύγχρονη διδακτική μεθοδολογία.

7. Οι ειδικοί στόχοι του ΠΣ έγιναν γενικές επάρκειες, αναπτύχθηκαν στη βάση της παραδοχής ότι το ΠΣ διασφαλίζει την ύπαρξη σαφούς στόχευσης στην καλλιέργεια Ορθόδοξης χριστιανικής συνείδησης, τον σεβασμό του «άλλου» και την Ορθόδοξη χριστιανική προσέγγιση σύγχρονων ζητημάτων που απασχολούν τους μαθητές του Λυκείου.

8. Αντικαταστάθηκαν/περιορίστηκαν τα ΠΜΑ ώστε να είναι αρτιότερα από παιδαγωγική και θεολογική άποψη.

9. Μετονομάστηκε η Αξιολόγηση σε Δείκτες αξιολόγησης, για να είναι κατανοητή η ύπαρξη και χρήση τους ως δείκτες αξιολόγησης επίτευξης των ΠΜΑ από τον/την εκπαιδευτικό.

10. Ενσωματώθηκαν προτεινόμενες δραστηριότητες που αναφέρονταν στον Οδηγό Εκπαιδευτικού Λυκείου του 2017 αφού έγιναν οι απαραίτητες τροποποιήσεις ώστε: α) να μην είναι απαραίτητος πλέον ο Οδηγός Εκπαιδευτικού Λυκείου στην παρούσα φάση, β) να διευκολύνεται η οργάνωση/ανάπτυξη της διδασκαλίας αφού οι δραστηριότητες είναι διακριτές για κάθε φάση διδασκαλίας και αξιοποιούν τα κείμενα/εικονιστικό υλικό που παρατίθεται στην ενότητα, γ) Οι δραστηριότητες αναπτύσσονται απόλυτα κατανοητά για τον/την μαθητή/τρια και τον/την εκπαιδευτικό ώστε να επεξεργαστούν την ενότητα ατομικά ή σε ομάδες.

11. Η διερευνητική μέθοδος αντικαταστάθηκε και προκρίνεται η βιωματική προσέγγιση της διδασκαλίας, η οποία διευκολύνει τον/την εκπαιδευτικό κατά την διδασκαλία και την

οικονομία του διδακτικού χρόνου ενώ υπηρετεί αποτελεσματικά τη μαθησιακή διαδικασία στην αναπτυξιακή ηλικία των μαθητών του Λυκείου.

12. Στα προτεινόμενα ΠΣ δεν προσδιορίζονται οι ώρες διδασκαλίας κάθε ΘΕ ώστε ο εκπαιδευτικός να έχει μεγαλύτερη ελευθερία.

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΣ 2017		ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
Α΄ Τάξη Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος (50 ώρες)		Α΄ Τάξη Ορθόδοξη πίστη και λατρεία
ΑΝΘΡΩΠΟΣ/ΠΡΟΣΩΠΟ	Αναζήτηση του Θεού Αυτογνωσία Επικοινωνία Ήθος Αγιότητα	Θ.Ε. 1: ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ 1.1 Ο άνθρωπος ζει με τον Θεό 1.2 Η πίστη στον Τριαδικό Θεό 1.3 Η μεταμορφωτική δύναμη της προσευχής στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση 1.4 Η αγιότητα στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση 1.5 Η έννοια του προσώπου στη θεολογία της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ	Πίστη Λατρεία Προσευχή Γιορτή Σωτηρία	Θ.Ε. 2: ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 2.1 «Εις Μίαν, Αγίαν, Καθολικὴν και Αποστολικὴν...» 2.2 Θεία Ευχαριστία: Η ταυτότητα της Εκκλησίας 2.3 Η ενότητα της εκκλησιαστικής κοινότητας 2.4 Το περιεχόμενο της σωτηρίας στον Χριστιανισμό
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	Εκκλησία Ευχαριστία Ενότητα Ταυτότητα Όρια/νόμος	Θ.Ε. 3: ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 3.1 Η λατρεία ως έκφραση της πίστη 3.2 Οι γιορτές στην Ορθόδοξη Εκκλησία 3.3 Η γλώσσα της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης 3.4 Είσοδος και ένταξη στην Εκκλησία: Το μυστήριο του βαπτίσματος 3.5 Το βαθύτερο νόημα του μυστηρίου του γάμου 3.6 Μετάνοια, η υπέρβαση της αμαρτίας 3.7 Η ιεροσύνη στην Ορθόδοξη Εκκλησία
ΑΞΙΕΣ	Ελευθερία Αγάπη Δικαιώματα Ισότητα Ευθύνη	Θ.Ε. 4: ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ 4.1 Χαρακτηριστικά χριστιανικού ήθους 4.2 Η ελευθερία του ανθρώπου στην Ορθόδοξη χριστιανική ανθρωπολογία 4.3 Η αγάπη ως πρόταση ζωής στον Χριστιανισμό 4.4 Η διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας για την ισότητα 4.5 Η θεολογική χριστιανική θεώρηση για την ευθύνη
ΚΑΚΟ	Αμαρτία Θάνατος Αδικία Φανατισμός	

	Υποδούλωση/εξάρτηση	
--	---------------------	--

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΣ 2017		ΠΡΟΤΕΤΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
Β΄ Τάξη Θρησκεία και κοινωνία (50 ώρες)		Β΄ Τάξη Χριστιανισμός και Θρησκείματα
ΘΕΟΣ	Αποκάλυψη Δημιουργία Βίωμα Λύτρωση Αθειά	Θ.Ε. 1: Ο ΘΕΟΣ 1.1 Η αναζήτηση του Θεού 1.2 Η αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο 1.3 Ο Θεός δημιουργός του κόσμου 1.4 Το μυστήριο του Τριαδικού Θεού 1.5 Σχέση ζωής με τον Θεό στην Ορθόδοξη Εκκλησία 1.6 Ιησούς Χριστός, λυτρωτής και σωτήρας 1.7 Το τέλος της ζωής στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση
ΘΡΗΣΚΕΙΑ	Ιερότητα Ανταμοιβή Παράδοση Μύηση Ιεροσύνη/Ιερατείο	Θ.Ε. 2: Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ 2.1 Η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας 2.2 Η έκφραση της πίστης στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση 2.3 Το χριστιανικό μήνυμα και οι πανανθρώπινες αξίες 2.4 Η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 2.5 Η συγχώρηση ως υπέρβαση στον Χριστιανισμό 2.6 Ο άλλος για τον Χριστιανό
ΚΟΙΝΩΝΙΑ	Πολίτης Στερεότυπα Πολυπολιτισμικότητα Διάλογος Εκκοσμίκευση	Θ.Ε. 3: Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΝΑ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ 3.1 Οι Χριστιανοί στον δημόσιο χώρο 3.2 Η πρόταση της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης για την υπέρβαση των στερεοτύπων 3.3 Η χριστιανική κοινότητα σε ένα πολυπολιτισμικό κόσμο 3.4 Ο διάλογος ως άσκηση αγάπης στην Εκκλησία 3.5 Χριστιανισμός και εκκοσμίκευση 3.6 Το φαινόμενο της αθειάς 3.7 Το ασύμβατο του χριστιανικού ήθους με τον φανατισμό 3.8 Ο «δούλος του Θεού» ελεύθερος από κάθε δουλεία
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	Γλώσσα Μύθος Έκφραση Ιστορία Οικουμενικότητα	Θ.Ε. 4: ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΑ 4.1 Η αρχαία Ελληνική θρησκεία 4.2 Τα αφρικανικά θρησκειώματα 4.3 Ο Ιουδαϊσμός 4.4 Το Ισλάμ 4.5 Ο Ινδουισμός 4.6 Ο Βουδισμός 4.7 Η Κινεζική θρησκεία

		4.8 Η Ιαπωνική Θρησκεία
ΗΘΙΚΗ	Βιοηθική Έρωτας Ζωή Συγχώρηση Ετερότητα	

ΑΝΑΔΙΑΤΑΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΣ 2017		ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΣ
Γ' Τάξη Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος (24 ώρες)		Γ' Τάξη Χριστιανισμός και σύγχρονος κόσμος
ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ	Επιστήμη Τεχνολογία Γενετική Οικολογία	Θ.Ε. 1: ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ 1.1 Επιστήμη και θρησκεία 1.2 Ηθική της τεχνολογίας 1.3 Εφαρμογές της Γενετικής 1.4 Οικο-θεολογία
ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ	Πλούτος Εργασία Συμβίωση Επανάσταση	Θ.Ε. 2: Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ 2.1 Πλούτος και φτώχεια 2.2 Η ηθική της εργασίας 2.3 Η μοναξιά του ανθρώπου 2.4 Η επανάσταση του Χριστιανισμού
ΟΡΑΜΑ	Ειρήνη Δικαιοσύνη Ευτυχία Μεταμόρφωση	Θ.Ε. 3: ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΟΡΑΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΑΣ 3.1 Το όραμα της ειρήνης 3.2 Η ευθύνη για τη δικαιοσύνη 3.3 Η κατάκτηση της ευτυχίας 3.4 Η ελπίδα για τη μεταμόρφωση του κόσμου

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΡΝΑΡΑΚΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΣΤΟΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

ΜΑΡΙΟΣ ΚΟΥΚΟΥΝΑΡΑΣ - ΛΙΑΓΚΗΣ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΑΠΘ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΕΚΠΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΕΝΤΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ 6^{ου} ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

ΕΛΕΝΗ ΜΑΡΑΚΗ

ΠΡΟΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΕΣΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΞΑΝΘΗ ΑΛΜΠΑΝΑΚΗ

**ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΘΕΟΛΟΓΩΝ
ΑΝ.ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ**

ΦΕΡΕΝΙΚΗ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ**